

Önleyici Koruma Yöntemi Olarak Müze Tasarımı: Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Örneği

Fatma Sezin DOĞRUER*

Öz

Müzelerdeki önleyici korumanın amacı, koleksiyona zarar veren etkenlerin engellenmesi ve sınırlandırılmasıdır. Önleyici koruma teknikleri kullanılarak zaman içerisinde birikerek çoğalan bozulmalar ile ani olarak gelişen büyük hasarlar önlenilmekte veya sınırlandırılmaktadır. Müze koleksiyonlarının maruz kaldığı bozulma etkenleri ve bunların sonucunda oluşan bozulmalar tespit edilmeli ve bunların düzenli denetimleri yapılmalıdır. Müzeler, farklı amaçlarla inşa edilip sonradan müzeye dönüştürülen veya doğrudan müze olarak tasarlanmış yapılardan oluşmaktadır. Yeni müzelerin tasarımında önleyici korumanın etkin bir rolünün olması; tarihi binaların müzeye dönüştürülmesinde ise restorasyon ve teşhir-tanzim projelerinin önleyici koruma ilkelerine dikkat edilerek hazırlanması gerekmektedir. Müze binalarının konumlandırılması, yapısal durumu, sergi ve depo mekânlarının tasarımı ile kullanılan malzemelerin korumaya uygun özellikte olup olmadığı mimar, tasarımcı ve koruma uzmanları tarafından belirlenip tasarlanmalıdır. Müze binası olarak tasarlanıp 2015 yılında açılışı yapılan Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi, mimar olan yazar tarafından tasarım ve önleyici koruma açısından incelenmiş; müzenin iç ve dış mekânları ile yapı malzemelerinin tasarımları bozulma etkenlerine yönelik olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzecilik, Önleyici Koruma, Müzelerde Koruma Planlaması, Bozulma Etkenleri, Müze Tasarımı

* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, sezin.dogrueer@kultur.gov.tr
Bu bildiri, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Kültür Varlıklarını Koruma Anabilim Dalında Prof.Dr. Yaşar Selçuk ŞENER danışmanlığında hazırlanan "Türkiye'nin Arkeolojik Eser Barındıran Seçilmiş Müzelerinde Önleyici Koruma Bağlamında Müze Tasarımlarının İrdelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiş ve 21.Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulmuştur.

Museum Design as a Means of Preventive Conservation: Example of Şanlıurfa Archaeological Museum

Fatma Sezin DOĞRUER*

ABSTRACT

The aim of the preventive conservation in the museums is to avoid and block the agents of deterioration for the collection. Deterioration that is accumulated and increased in time is avoided or blocked by using the techniques of preventive conservation. The agents of deterioration, to which museum collection are exposed, and their results should be detected and controlled periodically. Museums are established by converting buildings with different functions to museums or directly designing museum buildings. Preventive conservation should have an affective role while designing new museums; and restoration projects and exhibition design projects should be prepared in regard to preventive conservation principles while transforming historical buildings to museums. Museum buildings' location, structural condition, design of the exhibition and storage areas and the suitability of the materials in terms of conservation should be determined by architects, designers and conservators. Şanlıurfa Archaeological Museum and Haleplibahçe Mosaic Museum, which are opened in 2015, are examined by the writer who is an architect, in terms of design and preventive conservation. The museum building, interior and exterior design, construction materials are evaluated according to the agents of deterioration.

Keywords: Museology, Preventive conservation, Conservation Planning in Museums, Agents of Deterioration, Museum Design

* Ministry of Culture and Tourism, General Directorate for Cultural Heritage and Museums, sezin.dogrueer@kultur.gov.tr
This proceeding is produced from Ph.D. thesis entitled "Investigation of Museum Designs Within Preventive Conservation Context in Turkey's Selected Museums Containing Archaeological Artifacts" under supervision of Prof. Yaşar Selçuk ŞENER in Gazi University, Institute of Fine Arts, Graduate Program on Conservation of Cultural Properties and was presented in 21th International Symposium on Medieval and Turkish Period Archaeology and Art History Studies".

1. GİRİŞ

Taşınır kültür varlıklarının korunduğu ve sergilendiği müzelerdeki (Kökten, 2007: 29) önleyici korumanın amacı, koleksiyona zarar veren etkenlerin engellenmesi, sınırlandırılması veya en az düzeye getirilmesi olup, önleyici koruma teknikleri kullanılarak gün içinde fark edilemeyen fakat zaman içerisinde birikerek artış gösteren bozulmalar ile aniden gelişen büyük boyutlu hasarlar önlenemekte veya sınırlandırabilmektedir. Önleyici koruma, “yapı malzemelerinin ve objelerin bozulma hızı ve oranının yavaşlatılması, malzemelerin istikrarının sağlanması ve bozulmaya neden olan faktörlerin azaltılması için alınması gereken koruyucu önlemler bütünü” olarak da tanımlanmaktadır (Beşkonaklı, 2010: 23). Önleyici korumanın eseri tutma şekli, eser nakli, paketlenmesi, uygun sergileme ve depolama mekânlarının sağlanması, sel, yangın, hırsızlık gibi tehlikelere karşı gerekli önlemlerin alınması, doğal afetlere karşı hazırlıklı olunması, eserlerin belgelenmesinin eksiksiz yapılması, eser ticaretine engel olunması gibi çok geniş bir alana yayılan planlı bir prosedüre sahip olması gerektiği akademik çalışmalarda belirtilmektedir (Kocaeli ve Eskici, 2017: 52). Kültür varlıklarının çevresel etkenlere karşı korunmasına yönelik çalışmalarda alınacak tedbirlerin hızlı ve bilimsel şekilde belirlenebilmesi için izleme çalışmaları yapılması gerekmektedir (Kuzucuoğlu, 2014: 136).

Müze koleksiyonlarının maruz kaldığı bozulma etkenleri, fiziksel kuvvetler, hırsızlık ve vandalizm, yangın, su, zararlılar, kirletici maddeler, uygun olmayan ışık, morötesi ve kızılötesi ışınlar, uygun olmayan sıcaklık ve uygun olmayan bağıl nem olarak sıralanabilir (Canada Conservation Institute [Kanada Koruma Enstitüsü], 2015). Bozulma etkenleri ve sonucu olan bozulmalar müze bünyesinde müze profesyonelleri veya koruma uzmanları tarafından tespit edilmeli ve bunların düzenli olarak denetimi yapılmalıdır. Denetimlerin sıklığı, bozulma etkeninin oranına ve riskine bağlı olarak değişebilecek olup, koruma uzmanları ile mimarların koordineli çalışmaları sonucunda mekânlara yönelik önleyici korumaya yönelik öneriler geliştirmelidir. Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) Müzecilik Etik Yasası'na (2006) göre müze koleksiyonunun sergilenme, depoda bulunma veya taşınması sırasında koruyucu bir ortam oluşturulup eserlerin korunması, müze çalışanlarının asli sorumlulukları arasındadır.¹ Müzelerde yukarıda bahsedilen bozulma etkenleri gibi acil durumlar için risk değerlendirilmesi, her riske özel risk envanteri ve koruma hedeflerinin belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Kocaeli, 2017: 73).

Müzeler, tasarım aşamasında müze olarak projelendirilmiş yapılar olabildiği gibi, farklı amaçlarla inşa edilmiş yapıların müzeye dönüştürülmesi ile de kurulabilmektedir. Tasarımlardaki bu farklılık, müze koleksiyonunun korunmasına yönelik problemler ile bunlara yönelik geliştirilen önerileri nitelik ve nicelik bakımından da değiştirmektedir. Müzeye dönüştürülecek/dönüştürülen tarihi binaların müze koleksiyonunun bir parçası olarak ele alınması ve yapının bozulmasına karşı alınacak gerekli tedbirler ile koruma sağlanması gereklidir (Kökten, 2007: 59).

Yeni müze binası tasarımlarında önleyici korumanın bir tasarım kriteri olması; tarihi binaların müzeye dönüştürülmesinde ise restorasyon ve teşhir-tanzim projelerinin önleyici koruma ilkelerine dikkat edilerek hazırlanması gerekmektedir. Müze binalarının konumlandırılması, yapısal durumu, sergi ve depo mekânlarının tasarımı ile kullanılan malzemelerin korumaya uygun özellikte olup olmadığının mimar, tasarımcı ve koruma uzmanları tarafından belirlenmesi ve tasarlanması ideal olanıdır.

¹ ULUSLARARASI MÜZELER KONSEYİ. (2006). Müzecilik Etik Yasası. <http://icomturkey.org/tr/icom-m%C3%BCzecilik-etik-yasas%C4%B1>. [Erişim Tarihi: 02.12.2016]

2. ŞANLIURFA ARKEOLOJİ MÜZESİ VE HALEPLİBAHÇE MOZAIK MÜZESİ

Şanlıurfa Müze Kompleksini oluşturan Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi; müze binası olarak tasarlanıp 2015 yılında açılmış, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzelerdir. Türkiye'nin en büyük müze kompleksi olarak bilinmektedir (Resim 1-2).

Resim 1. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, uzaktan görünüm²

Resim 2. Haleplibahçe Mozaik Müzesi, uzaktan görünüm

Kaynak: KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi

Şanlıurfa ilinde bulunan eski müzenin teşhir alanlarının ve depolarının yetersiz hale gelmesi, il sınırları içinde Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile gerçekleştirilen kazılardan sürekli yeni eser gelmesi nedenleri ve turizm potansiyelinin artırılması amacıyla çağdaş ve geniş teşhir alanları ile depolara sahip yeni bir müzenin yapılması gerekliliği doğmuş, 2007 yılında müze yapım yeri tartışılırken mozaiklerin yerinde sergilenmesine çeşitli sivil toplum örgütlerince ısrar edilmiş ve Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi şu anki konumuna inşa edilmiştir (Resim 3).

Resim 3. Müze alanının eski görünümü

Kaynak: KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi Klasörü. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi

Müze koleksiyonu arkeolojik eser, mozaik ve canlandırmalar barındırmaktadır (Resim 4, 5, 6). Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi'nin tasarım fikrinde, masterplan ölçeğinde Balıklıgöl'ü alışveriş merkezi ve otellerin yer aldığı bölgeye bağlayacak bir ana alle oluşturmaktan yola çıkıldığı ifade edilmektedir.³ Dikdörtgen müze alanının bir ucunda Arkeoloji Müzesi ve diğer ucunda Mozaik Müzesi bulunmaktadır. Arkeoloji Müzesinin yapım sistemi betonarme karkas sistemdir; yapı malzemesi olarak da çağdaş malzemeler; bodrum katta tuğla, diğer katlarda gaz beton kullanılmıştır. Mozaik Müzesinin yapım sistemi ise uzay çatı ve çelik sistemdir.⁴

² Makalede kaynak gösterilmeyen tüm görseller, Fatma Sezin DOĞRUER tarafından 26.05.2017 tarihinde çekilmiştir.

³ Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi. <http://www.arkitera.com/proje/4698/sanlıurfa-muze-kompleksi-> [Erişim Tarihi: 11.05.2017]

⁴ Bkz. dipnot. 3.

Resim 4, 5, 6. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi koleksiyonundan örnekler

3. MÜZEDE ÖNLEYİCİ KORUMA İNCELEMELERİ

Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi, Mayıs 2017 tarihinde alan çalışmasının gerçekleştirilmesi amacıyla yerinde incelenmiştir. Makale kapsamında müzenin mekânsal ve yapısal özelliklerinin önleyici korumaya uygunluğu, Kanada Koruma Enstitüsü'nün çerçeve planı (2015) kapsamında bozulma etkenlerine yönelik olarak değerlendirilmiştir.

Bozulma etkenleri yönünden ilk inceleme kriteri olan fiziksel kuvvetler, felaketler (deprem, savaş, yer kayması gibi) (Canada Conservation Institute, 1994), uygun olmayan temas ve destek, darbe, şok, titreşim ve ağırlık sonucu kırılma, bozulma, delinme, yamulma, çizilme ve/veya aşınma (Canada Conservation Institute, 2015) olarak belirtilebilir.

Müze alanı fiziksel kuvvetlerin kontrolü açısından incelendiğinde; yapıların üçüncü derece deprem bölgesinde, düşük sismik hareket bulunan bir alanda inşa edildiği tespit edilmiştir. Yapıların Deprem Yönetmeliğine göre depreme karşı dayanıklı olacak şekilde tasarlandığı; depremin yangın, su baskını gibi etkilerine yönelik otomatik sistemler bulunduğu bilgisi edinilmiştir.⁵

Müze binaları fiziksel kuvvetlerin kontrolü açısından incelendiğinde ise; bahçe girişinde kot farkı bulunmadığı ve müze binalarına girişin zemin kattan yapıldığı gözlemlenmiştir (Resim 7). Müze binaları içerisinde zeminler düzdür ve mekânlar arası geçişlerde ya düz geçişler ya da eğimi uygun rampalar ile Mozaik Müzesinde ayrıca eğimi uygun köprüler kullanılmıştır (Resim 8). Bu düzenlemelerle eser taşıma sırasında fiziksel kuvvetlerin koleksiyona zarar vermesi önlenebilecektir.

Resim 7. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, müze girişi

Resim 8. Haleplibahçe Mozaik Müzesi, yürüme köprüsü

⁵ DOĞRUER, F. S. (26 Mayıs 2017). Şef Aysel Sevim GÖRGÜN ile Müze Üzerine Söyleşi, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, Şanlıurfa.

Arkeoloji Müzesinde sergileme mekânları yeterli olup, koleksiyonun genişlemesi halinde kullanılmak üzere çok sayıda rezerv alanı bırakılmıştır (Resim 9). Her iki müze binasında da bodrum kata geniş bir rampa ile inilen büyük birer yüklenme alanı yerleştirilmiş (Resim 10); yüklenme alanından sonra geniş bir servis holü düşünülmüştür. Eserlerin yüklenme alanı, sergileme alanı ve laboratuvarlara taşınmasına uygun bir konumda yerleştirilmiştir. Zemin kattaki eser ve malzeme girişlerinde yeterli genişlikte ve uygun eğimde rampa ve yeterli genişlikte holler bulunmaktadır. Arkeoloji Müzesinde eserlerin taşınması için beş tonluk ve iki tonluk yük asansörleri bulunmaktadır (Resim 11). Kapalı otoparktan geçilen yüklenme kapısından mozaiklerin taşınması sırasında yararlanılmıştır; küçük boyutlu motorlu araçlar mozaik deposuna kadar yeterli genişlikte hollerden ve rampalardan geçerek gidebilmektedir (Resim 12).

Resim 9. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, rezerv alanı

Resim 10. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, yüklenme alanı

Resim 11. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, yük asansörü

Resim 12. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, mozaik yüklenme alanı

Arkeoloji Müzesinin eser sergilemesinde fiziksel kuvvetlerin sınırlandırılması amacıyla eserleri sabitleyici yatak ve yerinde destekler kullanılmıştır (Resim 13).

Resim 13. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, sabitleyici

Müze yapısı, hırsızlık ve vandalizmin kontrolü açısından incelendiğinde; Şanlıurfa'nın dönüşüm yaşanan merkezi bir bölgesinde, güneyinde Balıklıgöl'e, kuzeyinde alışveriş merkezi ve otellere komşu (Resim 14), insan yoğunluğunun yüksek olduğu bir bölgede yer aldığı görülmüştür. Müzenin güçlü bir bina kılıfı olduğu söylenebilir ancak müze alanına halkın girişi kontrol altında olmadığından güvenlik riski barındırmaktadır. Buna yönelik tedbirin çok sayıda güvenlik personeli ve ekipmanı ile alındığı saptanmıştır.

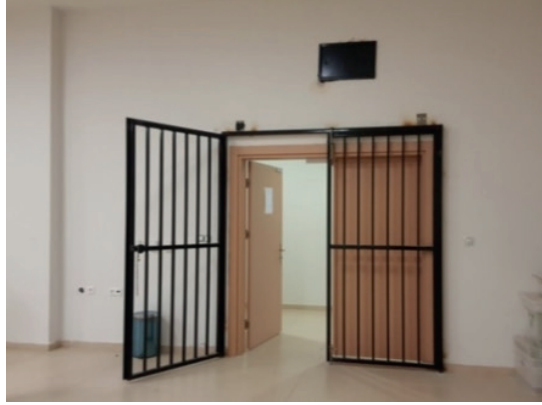

Resim 14. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi, çevre binalar

Arkeoloji Müzesi ve Mozaik Müzesi'nde güvenlik kameralarının görüntülerinin izlenebildiği Kapalı Devre Televizyon (CCTV) odaları bulunmaktadır (Resim 15). Arkeoloji Müzesinde sergileme salonlarına giriş ve çıkış noktalarında kumanda ile kontrol edilen otomatik kepenkler bulunmaktadır. Depo kapılarında da biri panel kapı, biri demir parmaklık olmak üzere çift kapı yer almakta ve kontrollü erişim ile girilmektedir (Resim 16). Bu düzenlemeler ile mekânlara giriş-çıkış ve mekânlar arası geçişlerde kontrol sağlanmaktadır.

Resim 15. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi CCTV Odası

Resim 16. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, depo kapıları

Müze binası yangının kontrolü açısından incelendiğinde; müzede yangına dayanıklı çığdaş inşaat malzemelerinin kullanıldığı görülmüştür. Müze, yangın riski yüksek komşu binalara sahip olmakla birlikte binalar arası mesafe oldukça uzaktır. Arkeoloji Müzesi girişinde rüzgarlık, dışarıdan açılmayan ikişer yangın kapısı ile doğrudan dışarıya açılan beş adet yangın merdiveni (Resim 17) ve yangın holleri bulunmaktadır. Merdiven ve asansör holü ile depo ve laboratuvar mekânlarına geçiş ara kapılar ile kapatılmıştır. Yangını tespit amaçlı duman ve ısı detektörleri her salonda bulunmakta ve merkezi olarak izlenmektedir. Otomatik yangın durdurma sistemi bulunmaktadır. Gaz kaçağında ve deprem esnasında otomatik olarak kapanan bir sistem bulunduğu; düzenli ve kodlamaya uygun kablo ve elektrik sistemlerinin düzenli bakımlarının yapıldığı bilgisi alınmıştır.⁶

⁶ Bkz. dipnot 5.

Arkeoloji Müzesi teşhirinde yer alan canlandırmalarda kuru ağaç dalları (Resim 18) kullanılmasının yangına karşı risk oluşturduğu ve bu gösterimin yangına dayanıklı malzemelerden imal edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Resim 17. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, yangın merdiveni

Resim 18. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, kuru ağaç dalları

Müzedeki suyun kontrolü açısından bakılacak olursa; bölge su baskını yönünden riskli bölge olduğundan yağmurun çok yağdığı zamanlarda baskın olmaması için çeşitli önlemler (gerekli yalıtım detayları, kolay erişilebilir sıhhi tesisat sistemi bulunması gibi) alındığı saptanmıştır. Arkeoloji Müzesi'nin çatısı düz çatı olup, kar yükü ve yağmur suyu birikmesine karşı %1 eğimlidir (Resim 19). Mozaik Müzesi'nin çatısı ise kubbeseldir (Resim 20). Her iki yapıda da zeminler su geçirmez olarak yapılmıştır. Yükleme alanları yer seviyesinin altında olduğu için su baskını yönünden risk barındırmakta ancak riske yönelik gerekli önlemler alınmıştır. Sergileme mekânlarında su baskını yönünden risk oluşturmaması için bu mekânlarda sıhhi tesisat yerleştirilmemiştir.

Resim 19. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, çatı

Kaynak: KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi

Resim 20. Haleplibahçe Mozaik Müzesi, çatı

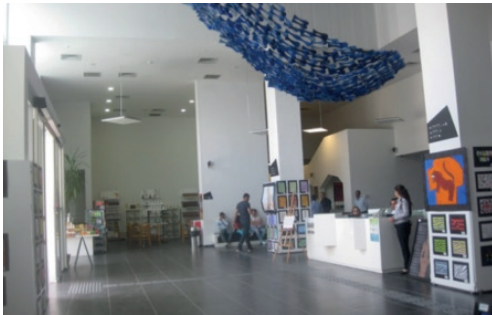
Böcek, kemirgen, kuş gibi canlılar ile küf ve mikropları kapsayan zararlıların kontrolü açısından müze yapısı incelendiğinde; mekânlarda erişilemeyen girintiler yer almadığı, tüm koridor ve servis alanlarına tespite izin verecek erişim bulunduğu gözlenmiştir. Yapıların iyi yalıtım detaylarına sahip olduğu, proje incelendiğinde görülmektedir⁷ ve uygulamada projeye uyulduğu varsayılmaktadır. Arkeoloji Müzesi'nde eserlerin deposu ile kazı malzemeleri deposu ayrı mekânlardır. Bu şekilde eserlerin dışarıdan gelebilecek zararlılara karşı koruması sağlanmaktadır. Depo, sergileme, atölye ve yeme-içme mekânları duvarlarla ayrılmıştır. Personele hizmet veren birinci katta bir yemekhane, ikinci katta da kafeterya mekânı bulunmakta; ancak mutfak kullanılmamaktadır. Mutfağın faal olması halinde yemek artıkları için konteyner kullanımı yararlı olacaktır. Her mekân için merkezi olarak açılan ancak bölgesel kontrollü Isıtma, Soğutma, Havalandırma Sistemi (HVAC) Bölgesi bulunmaktadır. Bu şekilde zararlıların sistem tesisatı içerisinde diğer mekânlara erişimi önlenmektedir.

Müzenin sergileme, depolama ve laboratuvar mekânlarında düzenin dağınık olmadığı, mekânların verimli temizlemeye uygun tasarlandığı tespit edilmiştir. Arkeoloji Müzesi sergileme alanında bulunan bazı canlandırmalarda kullanılan buğday taneleri ve demetleri (Resim 21) zararlılar için risk oluşturmaktadır. Bunların yapıları ile değiştirilmesi yerinde olacaktır.

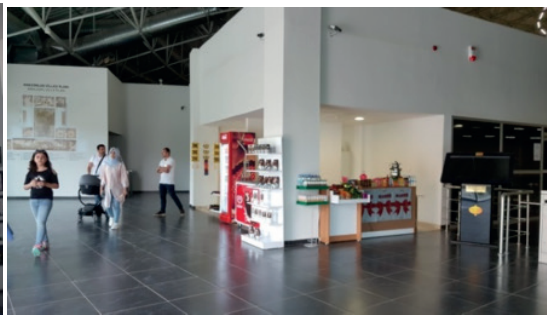

Resim 21. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, sergilemede buğday demetleri

Kirletici maddeler yönünden incelendiğinde; müzenin kirlilik oranı değerlendirilmiştir. Komşu binalar olan konutların bir kısmında ısınma amaçlı kömür kullanıldığından kış mevsiminde kirlilik artmaktadır. Yapı malzemeleri değerlendirildiğinde ise yayılımı düşük veya yayıcı olmayan malzemelerin (tuğla/gaz beton üzeri sıva/çelik) kullanıldığı saptanmıştır. Arkeoloji ve mozaik müzelerinde dış mekândan müze içlerine kirletici girişini kısıtlamak üzere ana kapılardan sonra giriş holleri tasarlanmıştır (Resim 22-23). Binalar ve mekânlar hava sızdırmaz olmamakla birlikte bina içlerine dışarıdan gelen havanın filtreden geçtiği, kirletici madde kaynaklarından uzakta konumlandırıldığı ve HVAC'in yangın durumunda otomatik kapanma özelliği bulunduğu öğrenilmiştir.⁸

Resim 22. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, giriş holü

Resim 23. Haleplibahçe Mozaik Müzesi, giriş holü

⁷ KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi Klasörü. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi.

⁸ Bkz. dipnot 5.

Müze koleksiyonu için uygun olmayan ışığın, kızıl ötesi ve morötesi ışınların kontrolü açısından inceleme yapıldığında; müze binalarında giriş holü kapı ve oda pencerelerinde doğal ışığın müze içine erişimini engellemek üzere UV filtreli cam kullanıldığı görülmüştür. Sergileme ve depolama mekânlarında ise pencere kullanımından kaçınılmış ve aydınlatma müze gereksinimlerine göre tasarlanmıştır. Genel aydınlatma yerine bölüm aydınlatması kullanıldığı (Resim 24); her mekânın aydınlatma devresinin kontrol edilebildiği çoklu devreler tanımlandığı gözlemlenmiştir.

Resim 24. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, aydınlatma

Eserler için uygun olmayan sıcaklığın kontrolü açısından mekânlar incelendiğinde; sergileme ve depolama mekânlarında koleksiyonun güneş ısısına maruz kalmasından sakınıldığı görülmüş, bu sayede eserler üzerinde birikerek çoğalan ısının vereceği bozulmalar engellenmiştir (Resim 25). Belirlenmiş ısı limitlerinin dışındaki sıcaklıkları bildiren bir alarm sistemi bulunmaktadır. Müzenin projesinde⁹ zemin, duvar ve çatıda yalıtım bulunduğu ve pencerelerde çift cam kullanıldığı tespit edilmiş; gözlem yapılamayan hususlar için uygulamanın projesine göre yapıldığı varsayılırsa sıcaklığın kontrolüne yönelik tedbirlerin alındığı anlaşılmaktadır.

Resim 25. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, sergileme mekânı

Koleksiyon için uygun olmayan bağıl nemin kontrolü açısından inceleme yapıldığında; müze projesindeki bağıl nemin kontrolüne yönelik tedbirler (pencerelerde çift cam kullanılması, duvarlarda kesintisiz nem tutucu kullanılması) yerinde bulunmuş ve uygulamanın da projeye uygun yapıldığı varsayılmıştır.¹⁰ Depo kapılarında bağıl nemi kontrol için havalandırma amaçlı kapı altı transfer menfezi bulunmaktadır. Tespit edilen yapısal ve mekânsal düzenlemelerde bağıl neme karşı müdahalelerde ve bakımlarda kolaylık sağlandığı görülmüştür.

⁹ Bkz. dipnot 7.

¹⁰ Bkz. dipnot 7.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak; tarihi binalara yapılan müdahalelerin kısıtlı olduğu gerçeği ve farklı amaçlarla tasarlanan eski veya yeni yapıların müzecilik gereksinimlerine yönelik olarak yeniden düzenlenmesinin gerekliliği göz önüne alınarak günümüz ihtiyaçlarının düşünülerek müze olarak projelendirilen Şanlıurfa Müze Kompleksi gibi yeni müzeler önleyici koruma açısından da öne çıkmaktadır.

2015 yılında açılmış olan müze kompleksinin uzman ekipler tarafından müze binası olarak tasarlanıp, inşa edilmesinden dolayı müzecilik gereksinimleri düşünülerek kurulduğu anlaşılmış; yazar tarafından yapılan alan çalışmasında çağdaş sergileme ve depolama teknik ve donanımına sahip olduğu; önleyici koruma ilkelerine büyük oranda uyulduğu ve müzede periyodik bakımın da devam ettirildiği gözlemlenmiştir.

Bunlara ilaveten, bozulma etkenlerinin kontrolü açısından çeşitli önerilerde bulunulabilir. Zararlıları kontrol amacıyla yeni gelen eserlerin yükleme alanına yakın karantina ve inceleme odası oluşturulması faydalı olacaktır. Eserler için uygun olmayan ışığın kontrolü amacıyla gerekli mekânsal düzenlemeler yapılmış ve uygun malzemeler kullanılmıştır, ancak bunlara ilaveten güvenlik ve bakım için ayrı aydınlatma evreleri kullanılması yerinde olacaktır. Bağlı nemin kontrolü için ise koleksiyonların hasar görmesine bağlı olarak değişen kabul edilebilir bağlı nem dalgalanmalarının tespitinin yapılması ve koleksiyon için uygun olmayan bağlı neme yönelik sesli ikaz ve alarm sistemi bulundurulması önerilebilir.

Özetlemek gerekirse, bozulma etkenlerinin önlenmesi, sınırlandırılması, tespiti ve bozulmalara müdahale etmek amacıyla düzenlenen yapısal ve mekânsal düzenlemeler, etkin korumaya gerek duyulmadan koleksiyonun korunmasını sağlayacaktır. Başarılı bir şekilde önlenen etken için sınırlandırma/tespit ve müdahale aşamalarına geçilmesine gerek kalmayacaktır. Ancak, engellenemeyen bozulma etkenleri için diğer aşamalar etkili olacaktır.

Unutulmamalıdır ki, müzeler oluşturulurken veya düzenlenirken yapılması gereken koruma çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturan önleyici koruma düzenlemelerinde mimar ve tasarımcılara büyük görev düşmektedir. Bozulma etkenleri ve sonucu olan bozulmalar müze bünyesinde tespit edilmeli ve bunların düzenli olarak denetimleri yapılmalıdır. Denetimlerin sıklığı, bozulma etkeninin oranına ve riskine bağlı olarak değişebilecek olup, koruma uzmanları ile mimarların koordineli çalışmaları sonucunda önleyici korumaya yönelik öneriler geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

- BEŞKONAKLI, J. (2010). Dolmabahçe Sarayı'nda Endirekt Koruma Yöntemleri. Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- CANADA CONSERVATION INSTITUTE (1994). "Framework For Prevention of Collections" Poster. Canada.
- CANADA CONSERVATION INSTITUTE (2015). "Framework For Preserving Heritage Collections" Poster. Canada.
- DOĞRUER, F. S. (26 Mayıs 2017). Şef Aysel Sevim GÖRGÜN ile Müze Üzerine Söyleşi, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, Şanlıurfa.
- KOCAELİ, F. (2017). Karakteristik Örnekleriyle İç Anadolu Bölgesi Müzelerinde Önleyici Koruma Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme. Kültür Varlıklarını Koruma Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- KOCAELİ, F. ve ESKİCİ, B. (2017). İç Anadolu Bölgesi Müzelerinde Önleyici Koruma Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme. Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı KUDEB Yayınları. sayı: 20-2017/1, 52-64.
- KÖKTEN, H. (2007). Müzede Koruma. Müzelerde Önleyici Koruma Uzaktan Eğitim Programı. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları.
- KUZUCUOĞLU, A. H. (2014). Müze, Kütüphane ve Arşiv Binalarında İzleme Çalışmalarının Önleyici Konservasyon Açısından Önemi. Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi. ISSN:2148-8142, 02(01):120-138 Doi: 10.17365/TMD.201429192
- KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi Klasörü. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi.
- KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.
- Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi. <http://www.arkitera.com/proje/4698/sanliurfa-muze-kompleksi->. [Erişim Tarihi: 11.05.2017]
- ULUSLARARASI MÜZELER KONSEYİ. (2006). Müzecilik Etik Yasası. <http://icomturkey.org/tr/icom-m%C3%BCzecilik-etik-yasas%C4%B1>. [Erişim Tarihi: 02.12.2016]